

A miskolci zsidóság a két világháború között és a Holokauszt idején

A Holokauszt és a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei és miskolci zsidóság kulturális öröksége a történeti és irodalmi kutatások tükrében

II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár
Miskolc, 2014. október 15.

Demográfiai helyzetkép

Dátum	Abszolút szám	%
1780	70	0,5
1825	367	1,6
1840	1 096	4,1
1851	3 944	23,9
1857	3 412	19,5
1869	4 770	22,1
1880	5 117	21,0
1890	5 874	19,3
1900	8551	19,8
1910	10 291	20,0
1920	11 300	19,8
1930	10 862	17,6
1941	10 428	13,5

Marjalaki Kiss Lajos: *Régi népszámlálások Miskolcon*. Miskolc, 1931, Miskolci Könyvnyomda, p. 13; Szendrei János: *Miskolc város története és egyetemes helyirata*. 2. köt. *Miskolc város története, 1000–1800*. Miskolc, 1904, s. n., p. 608; Marjalaki Kiss Lajos: *Miskolc népességének fejlődése*. Miskolc, 1959, Borsodmegyei Nyomda, p. 30; Halmay Béla – Leszih Andor (szerk.): *Miskolc*. Budapest, 1929, Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, p. 175; Kovács Alajos: *Miskolc lakosságának összetétele*. Budapest, 1930, Magyar Kir. Udvari Könyvnyomda, p. 9, 11; *Magyar Statisztikai Közlemények Új Sorozat*. 83. köt. *Az 1930. évi népszámlálás*. 1. rész. *Demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint*. Budapest, 1932, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, p. 26–28; *Történeti Statisztikai Kötetek*. *Az 1941. évi népszámlálás*. 2. rész. *Demográfiai adatok községek szerint*, Budapest, 1976, Statisztikai Kiadó Vállalat, p. 207.

A zsidóság a háborúk közötti Miskolc társadalmában

- Miskolc „a magyar vidék legerősebben elzsidósodott városa”
- **Vallásfelekezeti megoszlás (1920)**

R. kat.	25 230	44,3
Ref.	15 278	26,8
Izraelita	11 300	19,8
Evang.	2 784	4,9
G. kat.	2 175	3,8

Csíki Tamás: *Városi zsidóság Északkelet- és Kelet-Magyarországon. A miskolci, a kassai, a nagyváradi, a szatmárnémeti és a sátorlajújhelyi zsidóság gazdaság- és társadalomtörténetének összehasonlító vizsgálata 1848–1944.* Budapest, 1999, Osiris, p. 313.

- **Nyelvi asszimiláció**
 - Magyar anyanyelvű: 1890-ben 95%, 1920-ban 98,3%
 - Magyarul tudó: 1920-ban 99,8%

Kovács: i. m. p. 14; *Magyar Statisztikai Közlemények Új Sorozat.* 73. köt. Az 1920. évi népszámlálás. 5. rész. *Részletes demográfia*, Budapest, 1928, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, p. 181, 190, 200.

A zsidóság a város gazdasági életében (1920)

	Össz. 56 982 fő	R. kat.	Ref.	Izr.	R. kat.	Ref.	Izr.
Ipar	22 232 (39,0%)	9 967	6 093	4 111	44,8	27,4	18,5
Ker. és hitel	6 645 (11,7%)	1 219	697	4 458	18,3	10,5	67,1
Österm.	2 897 (5,1%)	957	1 547	246	33,0	53,4	8,5

A zsidóság foglalkozási megoszlása (1920)

Foglalkozási főosztály	Abszolút szám	%
Kereskedelem és hitel	4 458	39,5
Ipar	4 111	36,4
Közszolg. és szabad fogl.	870	7,7
Östermelés	246	2,2

Kovács: i. m. p. 24. alapján

A zsidóság intézményei

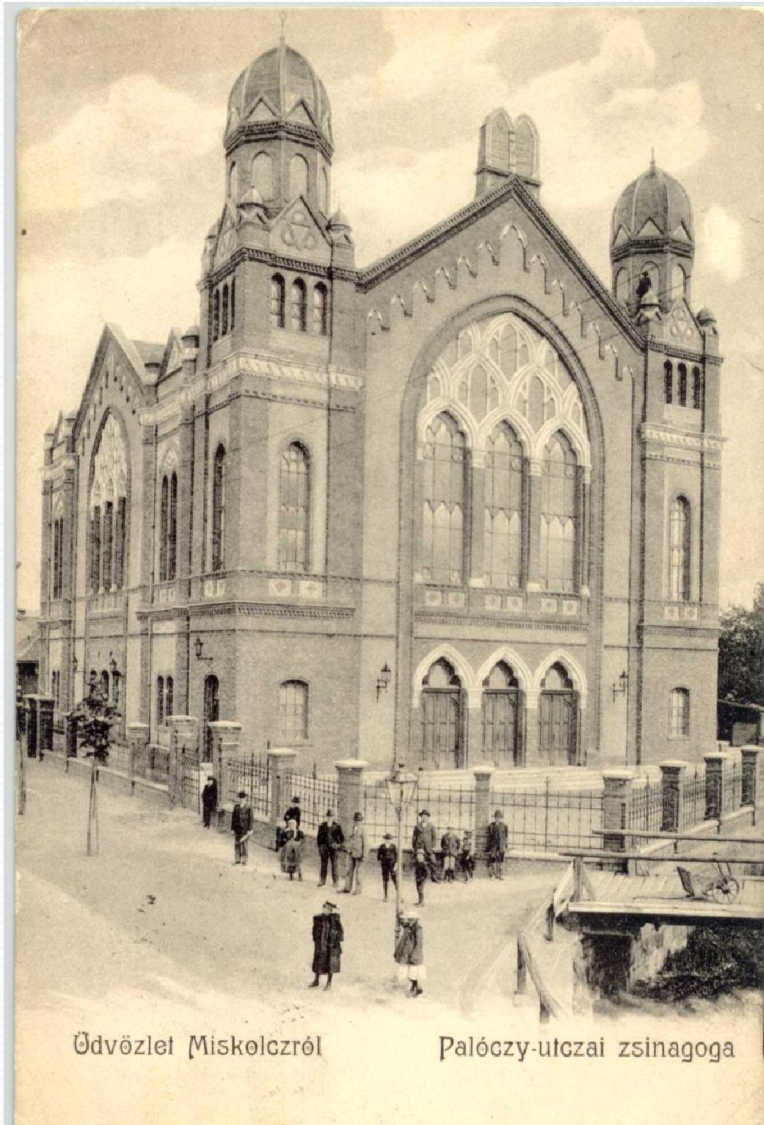
- Saját – de a keresztény felekezetekéhez hasonló – intézményrendszer
- Orthodox hitközség (Austerlitz Sámuel rabbi, 1914–1939), szefárd imaegylet (1919-ben 150 fő), neológ hatás
- A vallásgyakorlást támogató intézmények:
 - Zsinagógák (1863, 1901)
 - Imaházak
 - Rituális fürdők
 - Vágoda, pászkasütöde
 - Temető (1759)

Kazinczy utcai zsinagóga (1863)

<http://www.muemlekem.hu/muemlek?id=2952>

Palóczy utcai zsinagóga (1901)

Üdvözlét Miskolcziól

Palóczy-utczai zsinagoga

http://www.magyarzsido.hu/index.php?option=com_catalogue&view=detail&id=212&Itemid=20

Avasi zsidó temető (1759)

A miskolci zsidóság (Kerényi László filmje)
<https://www.youtube.com/watch?v=AUJruEVx6Yc>

A „tanulás” színterei

- Zsinagógák: a „gyülekezés háza” és a „tanulás háza”
- Vallásos oktatás:
 - Talmud-Tóra: 13 éves korig
 - Jesiva: 13 éves kortól
- Erzsébet Izraelita Elemi Iskola (1901; 1925: 1 751 diák)
- Miskolci Izraelita Polgári Leányiskola (1919)
- Miskolci Izraelita Polgári Fiúiskola (1923)
- Miskolci Izraelita Tanítóképző Intézet (1929)
- Egyéb felekezetek intézményei

Talmud-Tóra iskola

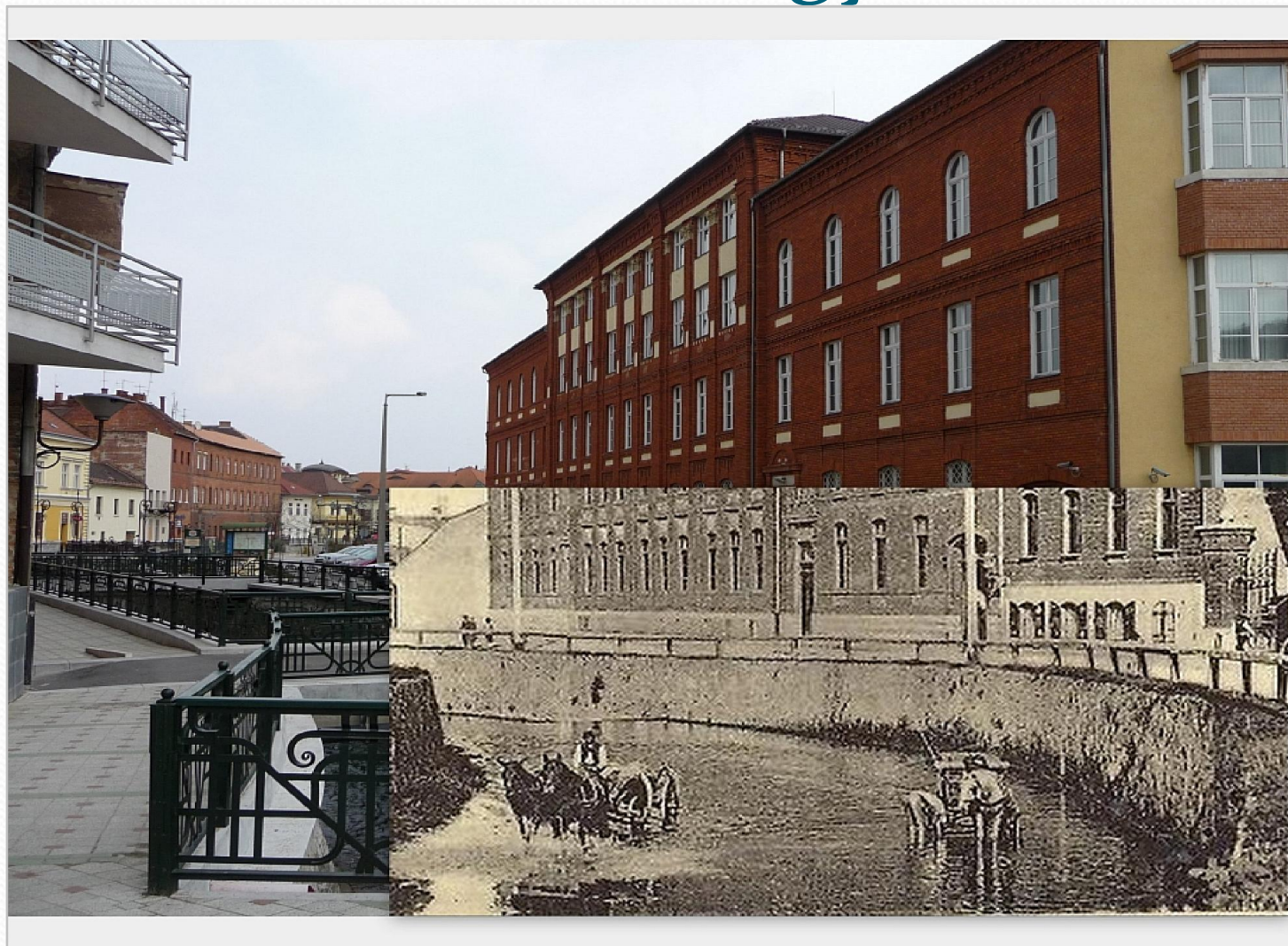

Az Erzsébet iskola (1901)

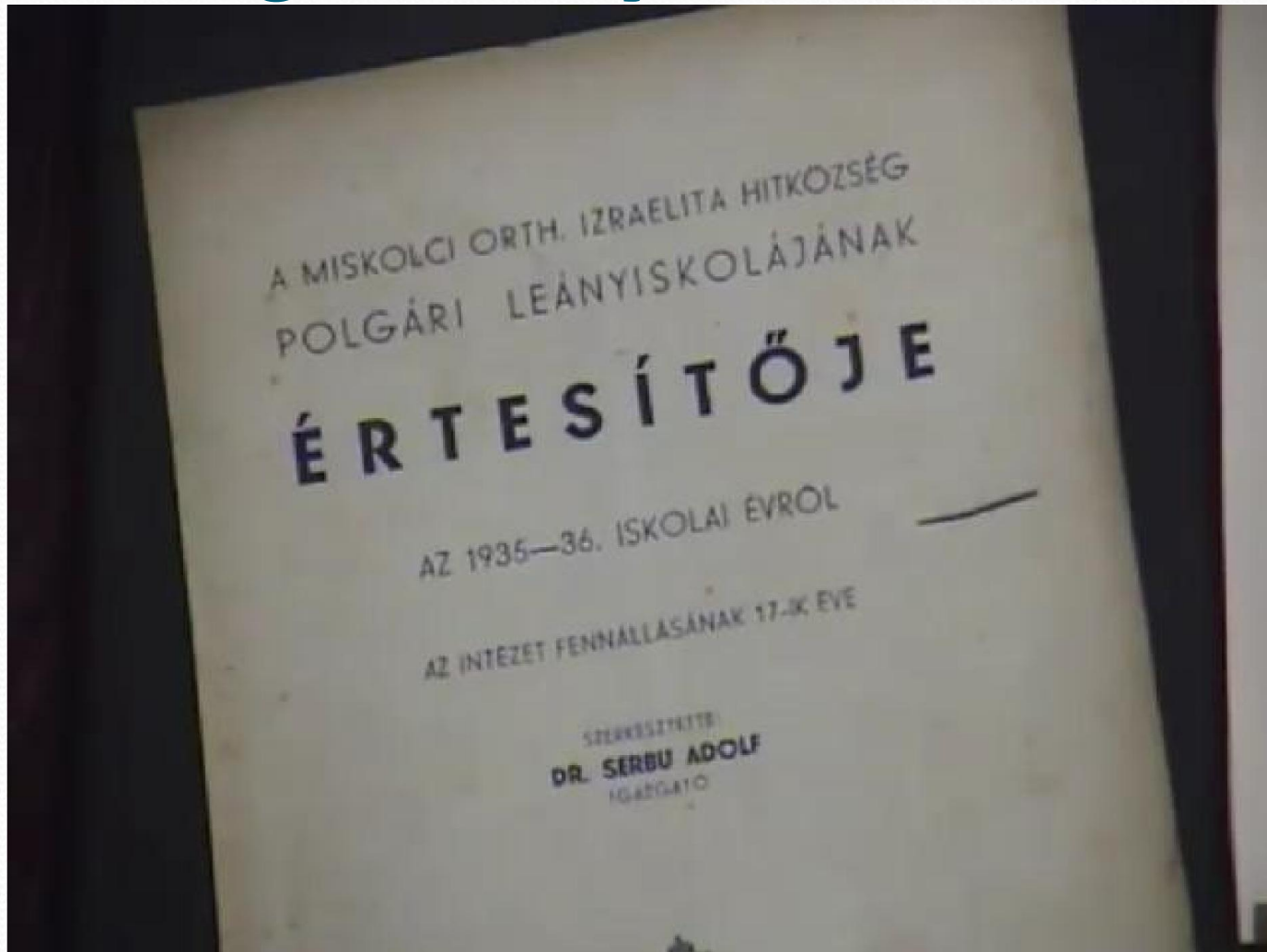

<http://old.minap.hu/news.php?extend.41087.10>

Az Erzsébet iskola egykor és most

Polgári leányiskola (1919)

A miskolci zsidóság (Kerényi László filmje)
<https://www.youtube.com/watch?v=AUJruEVx6Yc>

Tanítóképző (1929)

A miskolci zsidóság (Kerényi László filmje)
<https://www.youtube.com/watch?v=AUJruEVx6Yc>

Egyéb oktatási intézmények

Beiskolázott izraelita vallású diákok (1915–1935)

Év	Zsidó isk.	Más (polgári és közép) isk.	Össz.
1915	1 109	1 078	2 187
1925	1 751	820	2 571
1935	1 051	709	1 760

Ráv Slomo Paszternák: *Miskolc és környéke mártírkönyve. A Szent Gyülekezetek Hidasnémetitől Mezőkövesdig és Ózdtól Szerencsig.* Tel Aviv, 1970, a Szerző kiadása, p. 40.

- Miskolci Ev. Ref. (Lévay József) Reálgimnázium: izraeliták aránya 7,5–10%
- Miskolci Kir. Kat. Fráter György Főgimnázium: izraeliták aránya 14%
- Református Tóth Pál Leánygimnázium
- Evangélikus Jogakadémia (1919)

Osztálynapló, Református Tóth Pál Leánygimnázium

Osztályfőnök: Trischer Ilona.

Sorszám	A tanuló neve, vallása, ismétlő-e? internátusban lakik?	Tantárgyak												
		Magyar nyelv III. évfolyam	Magyar nyelv	Történelem	Latín nyelv	Szépirodalom	Praktika	Fizika	Matematika	Terméktan	Életrajz	Érdem		
	Barna Hedvig izr.	1	1	2	2	2	3	2	3	2	2	1	1	1
	Bokor Katalin	1	1	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2
	Csongor Erzsébet	1	1	3	2	3	2	1	3	3	1	1	1	2
	Engel Katalin izr.	1	1	2	1	2	1	1	1	1	2	1	1	2
5	Frankfurter Zsuzsanna r. kat.	1	1	1	2	2	2	1	2	3	3	2	1	2
	Hilbey Gizella r. kat.	1	1	3	1	3	2	3	2	3	2	2	1	1
	Hidassy Zsuzsanna	1	1	3	2	3	2	3	2	3	3	2	1	2
	Kiss Ilona	1	1	2	2	2	2	2	2	1	2	1	1	2
	Kornstein Éva izr.	1	1	1	2	1	1	1	2	2	1	1	1	2
10	Kovács Natália r. kat.	1	1	2	2	2	2	3	2	2	2	2	1	2
	Máthis Éva r. kat.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Molnár Éva r. kat.	1	1	2	1	2	1	1	1	2	3	2	1	1
	Munk Dóra ág .ev.	1	1	2	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1
	Német Margit r. kat.	1	1	3	2	3	3	3	2	3	3	2	1	2

A miskolci zsidóság (Kerényi László filmje)
<https://www.youtube.com/watch?v=AUJruEVx6Yc>

A „munka” színterei

- Miskolci Izraelita Egyesült Ipartársulat (1864): elődje az 1836-ban alapított zsidó cég
- Kereskedők és Gazdák Köre (1900): zsidóság vezető alakjai a tagjai; Miskolc legnépesebb kaszinója
- Vegyes felekezetű szervezetek:
 - Miskolci Nemzeti Kaszinó (1833)
 - Miskolci Kereskedelmi Testület (1875)
 - Miskolci Kereskedelmi és Iparkamara (1879)
 - Miskolci Ipartestület (1884)

- Szakmai társulások:
 - Ügyvédi Kamara, Gyógyszerész Testület, Vidéki Lapkiadók Országos Egyesülete, Miskolci Izraelita Tanítótestület Segélyegyesülete stb.
- Politikai élet:
 - Miskolc törvényhatósági bizottsága és albizottságai
 - Demokrata párt: Dr. Láng Lajos

A „felebaráti szeretet” intézményei

- Szent Egylet (Chevra Kadisa, 1768): haldoklókkal, halottakkal való törődés, sírkert gondozása (avasi temető, 1759)
- Bikur Cholim (1817): beteglátogató egylet
- Miskolci Izraelita Nőegylet (1847): népkonyha, ruhagyűjtés, nyomorgó családok segélyezése
- Izraelita Komaegylet (1903): törvényes fiúgyermeknél komaság, szegény gyermekágyas asszonyok támogatása
- Miskolci Deborah Jótékonysági Nőegylet (1912): szegények segélyezése
- Miskolci és Felsőmagyarországi Zsidókórház Egyesület (1924)

A cionizmus Miskolcon

- Nem vert mély gyökeret: taglétszám kb. 250 fő
- Kadima: zsidó cserkészcsapat
- Barissia és Aviva (1927): a cionista ifjúsági mozgalom miskolci szervezetei
- Bné-Akiva: Miskolc legaktívabb cionista csoportja
- Mizráchi hachsarák: a palesztinai mezőgazdasági vagy ipari munkára készítettek fel
- Herzl kör (1930): tagjai fiatal zsidó intellektüelek
- Pro Palesztina Szövetség helyi csoportja
- Előre Sport Club: zsidó sportegyesület

- Magyar Izraelita Egyetemi Hallgatók Egyesülete miskolci fiókjának ülése, Dr. Láng Lajos beszéde (1939. január):
 - Számolni kell a kivándorlás lehetőségével, aminek célpontja csakis a Szentföld lehet, „De még fekete kenyér mellett is ki kell tartanunk itthon ... a keresztény őslakossággal semminemű bajunk nincsen, vagyunk, leszünk, maradunk magyar zsidók akkor is, ha csak szenvedés, mellőzés fog járni érte. Mi mindig a magyar nemzet javát szolgáltuk. Népcsoport nem akarunk lenni.”

A vészkorszak Miskolcon

- Világgazdasági válság következményei
- Jobbratulódás
- 1930-as évek közepétől korlátozó intézkedések (pl. vasárnapi nyitva tartás)
- Országos rendeletek
- Gazdasági, politikai jogok korlátozása; egyesületek, hitközségi intézmények betiltása
- Szlávy László polgármester (1943–1944), Borbély-Maczky Emil főispán
- Német megszállás

- 1944. április: zsidó tanács (Feldmann Mór) megalakulása, lakóhely és bérletek bejelentése
- Május 11–20: gettósítás
- Június 5: a gettó kiürítése, átköltöztetés a Tatár utcai téglagyárba
- Június 12, 14, 15: kb. 13–15 000 fő deportálása
- Nyilas hatalomátvétel: pusztavámi, létrástetői, Gadótanyai gyilkosságok
- Veszteségek: kb. 8 900 fő (78%)
- 1946: 2 350 túlélő

Köszönöm a figyelmet!